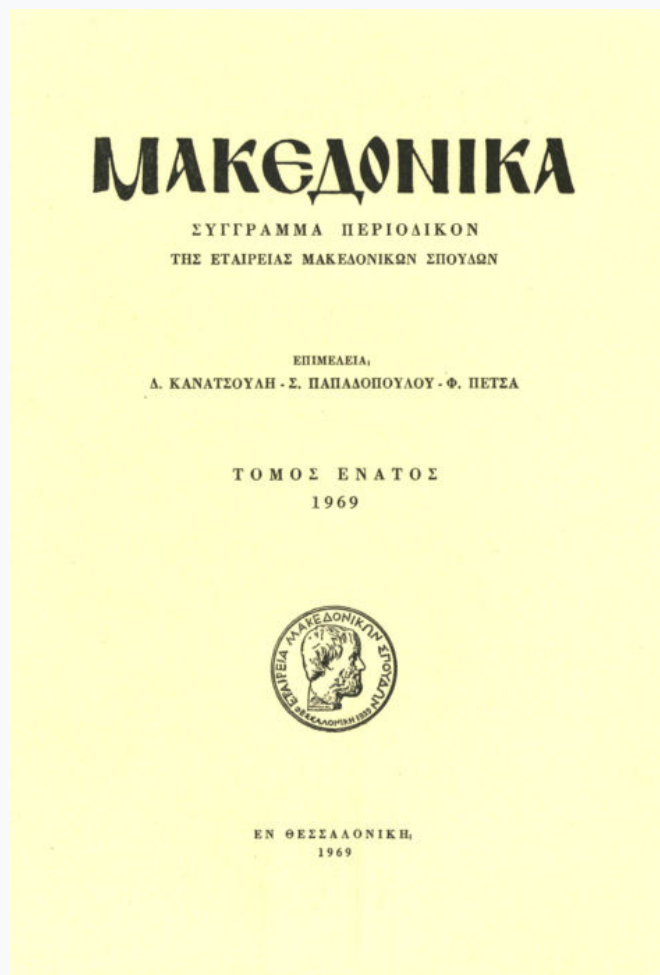

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Dr. Lothar Siegesmund, Griechisch - Makedonische Impressionen (Εντυπώσεις από την Ελληνική Μακεδονία)

Βασίλειος Δ. Φόρης

doi: [10.12681/makedonika.1069](https://doi.org/10.12681/makedonika.1069)

Copyright © 2015, Βασίλειος Δ. Φόρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Φόρης Β. Δ. (1969). Dr. Lothar Siegesmund, Griechisch - Makedonische Impressionen (Εντυπώσεις από την Ελληνική Μακεδονία). *Μακεδονικά*, 9, 381–383. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1069>

πρό αὐτοῦ τόσας ἐκδόσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Mommsen, νὰ χρησιμοποίησιν τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1925, ὅπου ἀποφεύγονται πλείστα σφάλματα τῶν προηγουμένων.

Χρησιμοποίησι ἀκόμη ἐσφαλμένον τύπον ὀνομάτων τινῶν, ὡς Δορίμαχος ἀντί Δωρίμαχος (σελ. 8, 9). — Ἀμυνος ἀντί Ἀμυνᾶς (σελ. 13) (πρόκειται περὶ τοῦ Ἀμυνάνδρου). — Σκεῖρων ἀντί Σκύρων (σελ. 9, 1). — Σωσθένης ἀντί Σωσίθεος καὶ Ἡράκλειος ἀντί Ἡράκλειτος (σελ. 46). Μάγονος ἀντί Μάγων (σελ. 48). — Σκερδίλαιδος (μόνον παρὰ Λιβίῳ XXVI, 24, 9. XXVII, 30, 13: Scerdilaedus), ἐνθ' οὗ τὸ σύνθημα καὶ καθιερωμένον εἶναι Σκερδίλαιδας (Βλ. Πολύβ. IV, 16, 9. 29, 2.5.6. V, 3.3.4.3. 110, 3).

Ἐν τοῖτοις, παρὰ τὰ μειονεκτήματα, ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη, γραμμένη με ἐνθουσιασμόν καὶ γλαφυρότητα, εἶναι χρήσιμον ἀνάγνωσμα διὰ πάντα Ἑλληνα, ἐπιθυμοῦντα νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς κρίσεως ἐκείνης ἐποχῆς.

ΔΗΜ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

Dr. Lothar Siegesmund, Griechisch - Makedonische Impressionen (Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν), Thessaloniki 1968 (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 1), 8ο μικρὸ, σελ. 120 μὲ 16 πίνakes εἰκόνων καὶ ἓνα χάρτη.

«Σήμερα ὅπως καὶ πάντα ἡ Ἑλλάδα ἔχει ὕψιστη σημασίαν γιὰ κάθε ἄνθρωπον ποὺ ζηταίει νὰ βρῇ τὸν ἐαυτὸν του». Ὁ ἀναγνώστης ποὺ διαβάσει τὴν φράσιν αὕτη τοῦ Henry Miller ὡς μόνον τοῦ βιβλίου τοῦ δρ. Lothar Siegesmund, ἄλλοτε Γενικοῦ Προξένου (καὶ τώρα Ἐπιτίμου) τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας στὴ Θεσσαλονίκη, «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν» θὰ καταλάβῃ ἁμέσως ὅτι πολλὰ τὰ ἐγκωμιαστικὰ ἔχουν γραφῇ σ' αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἡ πρόβλεψις τοῦ αὐτοῦ δὲ διαψεύεται: ἀπὸ τὴν πρώτην πρώτην φράσιν τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ εὖζωνας τοῦ ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου μὲ τὴν ἀστραπερὴν φουστάνελα τοῦ παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ συγγραφέα ὡς «ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς τῆς ἑλληνικῆς φιλοξενίας», ὡς τὴν ἀκροτελευτίαν περιγραφῆς τῆς ὁμορφιάς ποὺ σκορπίζει τὸ καλοκαιριτικὸν ἑλληνικὸν ἡλιοβασιλεῖον πέρα ἐκεῖ στὴ Σαμοθράκη, ὅλα μέσα στὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἓνας ὕμνος οὗτος τῇ μακεδονικῇ γῇ, ἓνα προσκύνημα στὰ μνημεῖα τῆς, ἓνα ἐγκώμιον οὗτος τῶν ἀνθρώπων τῆς.

Βασικὰ ὁ συγγραφέας ἐπιδίδκει νὰ περιγράψῃ ὅ,τι θὰ ὀνομαζόταν «μνημειακὴ Μακεδονία». Καὶ μὲ τὴν παραμονὴν του στὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ τὶς περιοδεῖες του σὲ πόλεις καὶ περιοχὰς τῆς Μακεδονίας εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δῇ καὶ νὰ περιγράψῃ τὰ μνημεῖα ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴ μακρινὴ ἀρχαιότητα ἢ ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια ὡς τὰ σήμερα. Ἡ περιγραφὴ του δὲν εἶναι ξερὴ καὶ σχολαστικὴ. Διακηρύσσοντας ὅτι εἶναι «ἀδαής», ἀρα ἀνεύθυνος, ἐπομένως ἐλεύθερος, ὁ συγγραφέας δὲν καταπίνεται μὲ καθαρὴ καὶ «ἐπιστημονικὴ» ἀρχαιολογία, παρὰ δίνει τὴν προσωπικὴν του ἐντύπωσιν ἀπὸ ὅ,τι μελετᾷ ἐπὶ τόπου. Ἄν τὸ μνημεῖον ἀνήκῃ στὰ συνηθισμένα εὐρήματα, δίνει τὰ στοιχεῖα του μὲ ἀδρὲς γραμμές· ἂν προσφέρεται γιὰ περισσότερην μελέτη, προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν τεχνολογίαν του, τὸ περιεργάζεται ἀπὸ κάθε ἄποψη, διακινδυνεύει κάπου κάπου ἓνα «ἴσως», γιὰ νὰ συμπληρώσῃ ἓνα κολοβὸν ἀγαλμα, συχνὰ ὅμως ἀφήνει τὸ φαντασίον τοῦ ἀναγνώστη νὰ συμπληρώσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὑπόλοιπα... Εἴτε οὗτο ὑπαιθρον βρίσκεται, ὅπου μὲ τὰ ἐλάχιστα λείψανα «ὀλοκληρώνει» ἓναν ἀρχαῖον τάφον, εἴτε σὲ μουσεῖον περιστοιχίζεται ἀπὸ τὰ πλοῦσια εὐρήματα ἢ σὲ βυζαντινὸν ναὸν θαμνώνεται ἀπὸ τὴν τέχνην τῶν μωσαϊκῶν, εἴτε ἀντικρίζει ἀπὸ τὴ θάλασσαν τὶς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἢ ἀπὸ κοντὰ ἀποθανυμένους τοὺς θεσφαροῦς του, ἡ ὁλότης του ἀπέναντι οὗ ὅλα εἶναι στάσις ἐλαβικὸς προσκυνητῇ, ποὺ ζῇ μὰ καὶ ζωντανεῖ τὰ μνημεῖα. Ὁ κ. Siegesmund δὲ μελετᾷ ἀπλῶς τὶς ἀρχαιότητες τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μιλάει, πὸ σωστά: οὐ αὐτὸς ἐπὶ τῇ μιᾷ τους.

Ἀπὸ αὐτὸν τὸ διάλογο μὲ τὰ ἐπὶ μέρους μνημεῖα ξεκινάει ἓνα δεύτερο στοιχεῖο, πού ἐξυπνά ὁ συγγραφέας τὸ ἀνάγχι οὐ τεχνοτροπία τῶν ἀφηγήσεών του: ἡ ἱστορία. Οὕτε καὶ ἐδῶ πάλι γίνεται αὐστηρὴ καὶ «ἐπιστημονικὴ» ἱστορία· ἀφορμὴ ἀπλῶς παίρνει ὁ συγγραφέας ἀπὸ ἓνα μνημεῖο, γιὰ νὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὶς πλουσίαις ἱστορικές του γνώσεις γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴ Μακεδονία ἰδιαίτερα, τὶς πρὸ οὐσιώδεις λεπτομέρειες καὶ γιὰ νὰ κἀμὴ τὶς κρίσεις του γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς περιοχῆς. Ἀνεβαίνει στὸ Λευκὸ Πύργο, ἐντυπωσιάζεται φυσικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν κίνηση πού παρατηρεῖ κάτω, ἀλλὰ καθὼς ἀνταντεῖται ἀπέναντι τὰ κάστρα ἀνατρέχει πίσω στὴν ἱστορία, ξαναφέρειν στὴ μνήμη του τὶς περιπέτειες τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ τόπου καὶ τοῦ ἥρωικοῦ λαοῦ του καὶ βλέπει μέσα ἀπὸ τὸ παρὸν τὴν ἱστορικὴ θέση καὶ τὸ ρόλο πού ἔπαιξε αὐτὸ τὸ σταυροδρόμι ἀνάμεσα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χρόνια ὡς σήμερα. Συχνὰ ἡ μὴ εἰκόνα διαδέχεται τὴν ἄλλη μὲ γοργὸ ρυθμὸ, τὸ παρὸν συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ παρελθόν, ἢ ἀντίστροφα, καὶ συχνὰ ἐπίσης ὁ ἀναγνώστης ξαφνιάζεται ἀπὸ ἀπροσδόκητες ἀναφορές. Γιὰ τὸ Ἅγιο Ὅρος εἶναι π.χ. ὁ δρόμος του, ἀλλὰ ὁ συγγραφέας περνώντας ἀπὸ τὰ Στάγαιρα ὑποκλίνεται μπρὸς στὸ μαρμάρينو ἄγαλμα τοῦ Ἀριστοτέλη, ἐπιχειρεῖ ὑστερα μιά σύντομη ἀλλὰ πυκνὴ σὲ νοήματα ἀξιολόγησι τοῦ ἔργου του καὶ κλείνει τὴν εἰκόνα μὲ τὴν ὑπόμνησι πὼς κι ὁ μέγας σοφὸς ἦταν κι αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ δὲ γλίτωσε ἀπὸ τὰ δίχτυα πού τοῦ ἔστησε τὸ γυναικεῖο κάλλος. Τὴν ἱστορικότητα τῆς Ἑγνατίας ἐξαίρει ἀλλοῦ, ἀλλὰ ξαφνικὰ βλέπει ἐκεῖ τὴν παρέλασι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μπροστὰ στὸ βασιλεῖα κι ἀκόμα πρὸ ξαφνικὰ «βλέπει» στὸ ἴδιο μέρος τὴν παρέλασι ἐνὸς ἄλλου στρατοῦ μπρὸς σ' ἓναν ἄλλο βασιλεῖα: τοῦ περσικοῦ, στὸν Ξέρξη... Ὅλα αὐτὰ τὰ παιγνίσματα κοσμοῦν τὴν κάθε ἐνότητα τοῦ βιβλίου, τοποθετοῦνται μὲ δεξιότητι ἐκεῖ πού χρειάζεται τὸ καθένα καὶ ποικίλλουν τὴν ἀφήγησι, πού ἀπὸ ἑλκυστικὴ γίνεται ἑλκυστικότερη. Ἐξαροῦ σ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς ἀναφορᾶς ἀποτελεῖ ὁλόκληρη ἡ ἐνότητα «Εἰκόνες ἀπὸ τὸ παρελθόν τῆς Θεσσαλονίκης». Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς πολλές βυζαντινὲς ἐκκλησιὰς τῆς, ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς καὶ τὶς λοιπὲς ἀρχαιοτήτες, ὁ συγγραφέας ἀναλύει διεξοδικὰ τὰ ἱστορικὰ περιστατικὰ πού ὀδήγησαν στὴν ἀνιδρωσὴ τους, περιγράφει μὲ ἀντριχιαστικές λεπτομέρειες τὰ δεινοπαθήματα τῶν Θεσσαλονικῶν ἀπὸ βάρβαρους ἐπιδρομεῖς καὶ κυριάρχους, ζωγραφίζει τὴν ἀγωνία τους γιὰ μιὰν ἐπικείμενη δεύτερη εἰσβολή, ἐξαίρει τὴν πίστη τους στοὺς προστάτες ἄγιους, τὴ σωτηρία τους σὲ ὥρες κινδύνου, τὶς πρόδοικαιρες ἀνάπαυλες ἀπὸ τὰ δεινὰ, τὰ νέα μαρτύρια, τὶς σφαγὲς χιλιάδων. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογία ξεκίνησε, ἀπὸ τὴν ἱστορία ἀπορροφήθηκε, ἀπολησμονήθηκε στὴν ἐξιστόρησι ὁ συγγραφέας, ἀποεξεῖσθηκε ἀπορροφημένος κι ὁ ἀναγνώστης..., ἀλλὰ βγαίνουν κι ἐκ δυὸ ἀλλιώτικοι, πονεμένοι μορεῖ, μὰ διδαγμένοι καὶ σάν ἀπολυτρωμένοι ἀπὸ τὸ μακροβούτι αὐτὸ οτὴν ἱστορία. Τέτοιαι ἐξιστορήσεις εἶναι κατὰσπαρτες σ' ὅλο τὸ βιβλίον.

Ἀλλὰ ὁ συγγραφέας δὲν ξεχνᾷ ὅτι γράφει καὶ τυπώνει στὰ 1968, ὅτι πρέπει ἐπομένως ν' ἀποτυπώσῃ καὶ τὴ σύγχρονη ζωὴ, ὅσο καὶ ὅπου αὐτὸ εἶναι δυνατόν. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ τρίτο, μετὰ τὸ ἀρχαιολογικὸ καὶ τὸ ἱστορικὸ, στοιχεῖο τῶν ἀφηγήσεών του: τὸ σημερινό, τὸ σύγχρονο. Ὅποια εἰκόνα περάσῃ ἀπὸ τὸ φακὸ του καὶ εἶναι ὁ σφυγμὸς τῆς νέας ζωῆς ἢ ἔχει νὰ πῇ κάτι γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φύσι, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς, ζωγραφίζεται μὲ ζωντανὰς πινελιὰς, μὲ δυὸ τρεῖ· κουβέντες ἐδῶ, μὲ περισσότερες παραπέρα, ἐδῶ μὲ μιά γρήγορη ἀφήγησι, ἐκεῖ μὲ προσωπικὰς σκέψεις καὶ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα, ἀλλοῦ μ' ἓνα ἀνέκδοτο, ἀκόμα καὶ μ' ἓναν ὑπαινιγμό. Στὸ Λευκὸ Πύργο τὸν ἀφήσαμε· κατεβαίνοντας, δὲ μένει ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὸν περίπατο τῶν Θεσσαλονικῶν στὴ νέα παρυῖα, ρίχνει μιά μικρὴ βολή γιὰ τὸ «νυφοπέζισμα» του, ἀλλὰ τελειῶς ἀπροσδόκητα — τεχνουργημένα ὅμως, μαστορικά — προβάλλει στὸν ἀναγνώστη τὸ μακρινὸ θέμα τοῦ Ὀλύμπου, μιλάει γιὰ τοὺς θεοὺς πού «ζοῦν» ἀκόμα καὶ εἶναι προστάτες ὁ Δίας τῆς ἐλευθερίας, ἡ Ἥρα τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ ὁ Ἑρμῆς (ὅχι τῶν κλεφτῶν, ἀλλὰ) τῶν ταχυδακτυλουργῶν... Ἀπέναντι

ὁμως εἶναι ἡ Διεθνὴς "Εκθεσις" νέα μετάβαση ἀπὸ τὰ θεῖα στὰ καθαρὸς οἰκονομικά, ὅστερα στὰ πνευματικά, γιὰ νὰ ἐξαρθῇ ἡ σημασία τοῦ "Αριστοτελείου Πανεπιστημίου καὶ ἡ φήμη τῶν καθηγητῶν του, λίγο παρακάτω τὰ μέγαρα τῆς "Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἡ ὁποία μὲ τὸ παιδί της τὸ IMXA δίνει τόσο ζωντανὸ τὸ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ «παρὼν» στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπέναντι ὁμως ἀκριβὼς ἀπὸ ἐκεῖ γίνεται ἡ ὑποστολὴ τῆς ση-μαίας, καὶ ὁ ξένος μεταδίδει τὸ ρίγος ποὺ κατέχει καὶ τὸν ἴδιον μὲ τὴ γραφικὴ σκηνή· στὸ βάθος ἡ δύση... Καὶ ἡ κινηματογραφικὴ ταινία ξανοίγει τέτοιες καὶ παρόμοιες σκηνές ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ φύση, μιὰ στὴν "Εδεσσα μὲ τοὺς μαγευτικοὺς καταρράκτες, μιὰ στὴν Καστοριά μὲ τὴ γραφικὴ λίμνη, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πάλι μιὰ στὴ μυστικὴ μαγεία τοῦ Ἁγίου Ὁρους, μιὰ στὴν τουριστικὴ Θάσο μὲ τοὺς ἀμέριμνους παραθεριστές. Ἡ συναναστροφή μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μολονότι ὄχι ὅσο θὰ περίμενε κανεὶς πυκνὴ, ἀπο-τυπώνει καὶ αὐτὴ ὅτι πιὸ ζωντανὸ ἔζησε ὁ συγγραφέας, στὸ ἕνα μέρος μὲ τὸ καφεδάκι ἢ τὰ φρούτα ποὺ τοῦ πρόσφεραν ἀπολοῖκοι χωρικοί, στὸ ἄλλο τὰ σεριανίσματα ποὺ τοῦ ἔκα-μαν «ὡ ἀρχοντας τοῦ νησιοῦ» ἐδῶ, ὁ Νομάρχης ἢ ὁ Μητροπολίτης ἐκεῖ. Ἀκοῦει μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ τὴ σύντομη «ἀποψη» τοῦ βαρκάρη τῆς Καστοριάς γιὰ τὸ πόσο παλιὰ εἶναι μιὰ ἐκκλησία ἢ τίς διηγῆσεις του γιὰ τίς ρουφήχτρες τῆς λίμνης, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τίς μακρόσυρτες διηγῆσεις τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους γιὰ τὰ δεινὰ ποὺ πέρασαν οἱ μον-νὲς μέσα σ'οτοὺς αἰῶνες. Τὰ πάντα τὸν ἐνδιαφέρουν, τὸν ἀπορροφοῦν, καὶ ὁ ἀναγνώστης τὸν βλέπει νὰ μὴν μπορῇ οὔτε ἓνα μᾶνιδ νὰ πεταχτῇ νὰ κἀνῃ ἐκεῖ ποὺ ὅλοι χαίρονται τὸν ἥλιον, τὸν ἀέρα, τὸ δάσος, τὸ βουνό... Συχνὰ ἓνας ὑπαινιγμὸς, δύο μόνο λέξεις, κλεί-νουν μιὰ νοοτροπία: «βαδίζαμε μὲ τὸ μουλάρκι ὄχι μία ὥρα, ὅπως ἰσχυρίζονταν μερικοί, ἀλλὰ σχεδὸν δύο...»· καὶ ὅπου δὲ φτάνουν οἱ λίγες λέξεις, γίνονται περισσότερες στὸ ἀνέκ-δοτο: ἓνας Ἑλληνας φοιτητὴς ἀπὸ τὴ Θάσο προθυμοποιήθηκε νὰ βοηθήσῃ ἓνα Γερμανὸ καθηγητὴ, ποὺ μάταια προσπαθοῦσε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν ἰδιοκτητρία τοῦ ξενοδοχείου γιὰ δωμάτιο. Ἡ γυναίκα ρώτησε τὸ φοιτητὴ ἀμήχανη, σὲ ποιά γλῶσσα μιλοῦσε ὁ Γερ-μανός. Ἦταν ἀρχαῖα ἑλληνικά...

Κλείνοντας τὸ βιβλίον τοῦ κ. Siegesmund ὁ ἀναγνώστης νομίζει πὼς γυρίζει ἀπὸ ἓναν κόσμον ὁλόκληρον, ὅπου ἔζησε πολλές, ἄπειρες, ὥραιες στιγμές, ἐνῶ τὸ κεῖμενον εἶναι ὅλο καὶ ὄλο 120 σελίδες μικρές. Αὐτὸ ὀφείλεται ὅτ' ὁ συγγραφεὺς, στὸν καλο-ζυγισμένον λόγον του, στὴ ζωντανή του ἀφήγησιν, ποὺ, κατὰ μιὰ γερμανικὴ ἀκριβὼς ἔκφρα-ση, ἀφήνει στὸν ἀναγνώστη νὰ διαβάξῃ καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τίς γραμμές. Ἡ ἐκδόσις τοῦ βι-βλίου ἦταν πρώτης τάξεως ἐπιτυχία τῆς "Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἄν προστεθῇ ἡ καλαισηθία τοῦ τυπογράφου κ. Νικολαΐδου, ποὺ θέλει πάντα νὰ δίνη ἐκδόσεις περιω-πῆς («Εὐρώπης»), καὶ ἡ τέχνη τοῦ γραφίστα (γιου) κ. Rudolf Siegesmund, τὸ βιβλίον, ποὺ τὸ κοστοῦν ἀκόμα 16 πίνakes εἰκόνων μὲ ἀρχαιότητες καὶ ἓνας χάρτης τῆς Μακεδονίας, γίνεται ἓνας λαμπρὸς πρεσβευτὴς τῆς Μακεδονίας μας στὸ γερμανόφωνον καὶ γερμανο-μαθὲν κόσμον. (Μὲ μιὰ κάπως σχολαστικότερη ἐφαρμογὴ τῶν τυπογραφικῶν κ.ἄ. κανό-νων τῆς Γερμανικῆς, π.χ. τοῦ Duden, θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς τὸ βιβλίον ἐκδόθηκε σὲ γερ-μανόφωνη χώρα — καὶ τότε θὰ ἔμενε ν' ἀποκατασταθῇ ἡ χαριτωμένη παρανόησις τῆς σελ. 14, ὅπου ἡ ἐπιγραφὴ στὸ παλιὸ κτίριον τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ΜΟΥ-ΣΑΙΣ ΧΑΡΙΣΙ ΘΥΕ ἀποδόθηκε σὰ νὰ ἦταν ΜΟΥΣΑΙΣ ΧΑΡΙΣΙ ΘΕΩ [Gott]).

Ἡ ΧΑΡΙΣΙ, νὰ μὴ στὸν τίτλον τὸ «Griechisch», δηλ. τὸ «Ἑλληνική», γιὰ τὴ Μακεδο-νία, ἦταν ἀπέναντι τῶν φωνασκῶν γειτόνων ἐντιμὴ· ἀπέναντί μας ἦταν ὁδυνηρὰ ἐντιμη.